

В. М. Лазуренко

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ФЕРМЕРІВ У ДОБУ НЕПУ

Розкрито специфічні особливості участі українських селянських господарств фермерського типу у системі сільськогосподарського кредитування у добу нової економічної політики (1921 – 1929 рр.). Показано особливості довгострокових кредитувань індивідуальних селянських господарств. Зосереджено увагу на особливостях загального зміцнення системи сільськогосподарського кооперативного кредиту та його популярності серед населення. Доводиться, що високотоварні господарства, а отже, господарства фермерського типу могли отримувати кредити на придбання машин на значно гірших умовах, ніж основна маса селянства.

Ключові слова: кошти, кредитування, селянство, сільське господарство, сільськогосподарський кредит, фермерство.

Здійснення кардинальних перетворень в аграрному секторі народного господарства країни та, паралельно з цим, пошук шляхів ефективної соціально-економічної політики на селі завжди були і є надзвичайно складною проблемою. Сьогодні вона на весь зріст постала перед українським народом та його державою. Виходячи з цього, цілком виправданим як із суто наукового боку, так і з міркувань суспільно-економічної значущості є звернення до об'єктивного, неупередженого аналізу різнобарвних і суперечливих соціально-економічних явищ і процесів, пов'язаних із господарсько-виробничим та суспільно-громадським розвитком українського села в історично доволі схожий з нинішнім період 1921 – 1929 рр., у часи становлення і функціонування ринкової, соціально спрямованої моделі аграрного сектора економіки України.

Розкриття специфічних особливостей участі українських селянських господарств фермерського типу у системі сільськогосподарського кредитування у добу нової економічної політики (1921 – 1929 рр.)

У свій час до піднятої нами проблеми у певних аспектах своїх наукових пошуків звертались такі відомі вчені, як Д. Батуринський, А. Дідусенко, М. Івченко, В. Качинський, Т. Німчинов, І. Подольський, А. Полоса, С. Фесенко і Л. Цукерман, В. Марочко, А. Морозов [1]. Проте і на сьогодні ця проблема далеко не вичерпана.

З початком реалізації в Україні нової економічної політики у сфері аграрного виробництва виключно важливу роль почала відігравати організація ефективно діючої системи його кредитування. Першим етапом на цьому шляху стало створення губернських товариств сільськогосподарського кредиту. Перше таке товариство було створене в тогочасній столиці України – Харкові. Слід зазначити, що уряд УСРР підійшов до цієї справи достатньо енергійно.

Вже в травні 1923 р. Харківське губернське товариство сільськогосподарського кредиту почало свої операції, маючи вже досить вагомий статутний капітал понад 1,1 млн червінців [2, арк. 2]. Слід спеціально зазначити, що на той час це була достатньо вагома сума.

Повсякдення робота губернських товариств сільгоспкредиту будувалася на основі Статуту, затвердженого 13 лютого 1923 р. Раднаркомом СРСР. Цим документом визначалися права й обов'язки засновників товариства та надавалися різноманітні пільги для селян-пайовиків [3, арк. 48].

Варто підкреслити, що зразковий статут губернського товариства сільськогосподарського кредиту передбачав, що його засновниками можуть виступати не тільки державні та кооперативні установи, а й окремі громадяни. Основний капітал товариств складався шляхом виплати засновниками своїх паїв та випуску спеціальних, гуртовою вартістю не більше 10 % установчого капіталу, селянських паїв. Сума індивідуального селянського паю була незначною – 5 крб золотом. Він вносився в розмірі 50 % при підписці на пай та 50 % протягом шести місяців з моменту підписки [4, с. 105].

Хоча організація губернських товариств сільськогосподарського кредиту в Україні припадає на весну 1923 р., реальна їхня робота почалася лише з 1924 р. До цього часу більшості губернських товариств, якщо не брати до уваги такі великі, як Харківське, Одеське й Київське товариства, не вдалося організувати належним чином свою роботу й дійти до сільськогосподарської периферії.

Побудова мережі сільськогосподарського кредиту як цільної й закінченої системи стала можливою з утворенням у 1923 р. Всеукраїнського центру з сільськогосподарського кредиту в особі Укрсільбанку – кооперативного акціонерного банку для організації фінансово-кредитної допомоги селянам та кооперативним установам. Його акціонерами стали Держбанк, Наркомзем, Наркомфін, Губсільбанки, Центросільбанк та інші структури [4, с. 105].

З утворенням Укрсільбанку набула реальних рис робота із втілення в життя ідеї щодо організації в Україні мережі доступного для більшості селян сільськогосподарського кредиту, що доходив до конкретного об'єкта кредитування – селянського господарства.

Слід, однак, зазначити, що вже на самому початку своєї діяльності Укрсільбанк, діючи відповідно до настанов партійно-державних органів, а їх представники були широко представлені як у Надзорчій раді, так і в самому його правлінні, займав позицію певної стриманості щодо економічного зміцнення селянських господарств.

Так, індивідуальним господарям довгостроковий кредит видавався під 12% річних, у той час як колективним позичальникам – під значно вигідніші, власне, пільгові 4 % [5, с. 12].

Як показує аналіз, вже на 1 квітня 1924 р. сукупний баланс дев'яти губернських товариств сільськогосподарського кредиту в Україні становив 658 тис. червінців. Динаміка зростання їх зведеного балансу характеризується даними табл. 1 [6, с. 24–25].

**Зведений баланс губернських товариств сільськогосподарського кредиту
(грудень 1923 р. – квітень 1924 р.)**

Дата	Баланс (тис. червінців)	У відсотках
1 грудня 1923 р.	236	100
1 січня 1924 р.	341	119
1 лютого 1924 р.	371	129
1 березня 1924 р.	488	170
1 квітня 1924 р.	658	230

Як бачимо з нижченаведеної таблиці, за п'ять місяців зведений баланс губернських товариств сільськогосподарського кредиту зріс більш ніж у два рази. Його зростання було пов'язано, насамперед, з початком активних операцій Укрсільбанка, який тільки в лютому-квітні видав позичок губернським товариствам сільськогосподарського кредиту на загальну суму майже 180 тис. червінців.

Одночасно з видачею позичок Укрсільбанк регулював розподіл серед губернських товариств сільськогосподарського кредиту коштів державного бюджету, які спрямовував на збільшення їх основних капіталів. Таких коштів через Укрсільбанк лише у січні-березні 1924 р. пройшло близько 100 тис. червінців, причому, розподіляючи ці кошти, Укрсільбанк основну увагу приділяв фінансовому зміцненню менш потужних губернських товариств.

На початку 1924 р. основний капітал губернських товариств сільськогосподарського кредиту становив вже близько 255 тис. червінців, а до 1 квітня цього року він досяг уже 350 тис. червінців. В основному капіталі засновницькі паї (головним чином кошти держави) на початку року становили 98,3 %, на 1 квітня – 94,6 % усього основного капіталу. Тобто, питома вага селянських паїв залишалася незначною, хоч за цей період дещо зросла і вона – з 1,7 до 5,4 % [6, с. 24–25].

У зв'язку з цим надавалося винятково важливе значення залученню селянських коштів. На відміну від формування коштів Укрсільбанку, ставилося завдання якомога активніше залучати до співробітництва із системою сільськогосподарського кредиту кошти заможного селянства. З метою заохочення власникам селянських паїв надавалися різні фінансові пільги – відстрочка виплати продподатку, гарантовані виплати дивідендів, переваги при одержанні кредиту, гарантія повернення пайових внесків у випадку ліквідації товариства. У такий, доволі надійний спосіб створювалися передумови для залучення в систему сільськогосподарського кредиту вже достатньо вагомих на той час нагромаджень заможних селянських господарств [4, с. 106].

Зі зростанням активних операцій губернських товариств сільськогосподарського кредиту та з посиленням їх зв'язку з організованою сільськогосподарською периферією в особі сільськогосподарських кредитних товариств та

колективних господарств поступово почали створюватися умови для збільшення питомої ваги селянських паїв і в основному капіталів губернських товариств сільськогосподарського кредиту.

Внаслідок цього загальний обсяг позичкових операцій губернських товариств сільськогосподарського кредиту станом на 1 січня 1924 р. становив 157 тис. червінців, і на 1 квітня досяг вже 417 тис. червінців. За терміном надання позик на цю дату значно переважали короткострокові позички, сума яких становила 376 тис. червінців (90,2 %) [4, с. 106].

За метою призначення позички губернських товариств розподілялися в такий спосіб (у відсотках):

- на робочу худобу	41,5
- посівний матеріал	13,0
- на сільськогосподарські машини	12,6
- кредитування колективів	12,3
- на племінну худобу	4,2
- заготівля, переробка, збут сільськогосподарських продуктів	3,6
- позички в основні капітали сільськогосподарських кредитних товариств	1,5
- спеціальні культури	1,3
- землевпорядження й меліорація	0,9
- на іншу мету	9,1

Як бачимо, позички на робочу худобу становили головну масу коштів, які надавали селянству губернські товариства сільськогосподарського кредиту. Приблизно таку ж питому вагу (близько 46 %) позички на робочу худобу займали й у загальній сумі позичок «Укрсільбанку» губернським товариствам. При цьому помітними були регіональні відмінності. Зокрема, позички на робочу худобу в степових губерніях мали значно більшу питому вагу, доходючи разом з позичками, наданими колективам на ці ж цілі, до 80 % [6, с. 24].

Проте, незважаючи на таке зростання обсягів роботи, потреба селянських господарств у кредитах задовольнялася губернськими товариствами лише на 20–25 %.

Периферію губернських товариств становила низова ланка сільськогосподарської кооперації – універсальні та щойно виникаючі кредитні кооперативні товариства. В 1923 р. передбачалося створення 750 товариств, включених у мережу сільськогосподарського кредиту. Станом на 1 квітня 1923 р. із цієї попередньо запроектованої кількості товариств було залучено до роботи в загальноукраїнській мережі сільгоспкредиту близько 550 сільськогосподарських кооперативних товариств різного профілю: універсальні, кредитні, спеціальні.

Клієнтура губернських товариств сільськогосподарського кредиту не обмежувалася мережею сільськогосподарських кредитних товариств. Міцні зв'язки встановлюються в губернських товариств і з багатьма колгоспами, зокрема, в Одеській губернії – з 276, у Подільській – з 79 колгоспами.

За метою призначення позички в товариствах (як і на губернському рівні) на робочу худобу, головним чином на коней, становили 50–80 % усіх нада-

них коштів. Така тенденція розподілу кредитних коштів була характерною не тільки для Степу. Не менш яскраво ця тенденція проявлялася і в губерніях Лісостепу.

Середній розмір позички становив 40–60 крб; максимум найчастіше досягав 75–100 крб. Найбільш поширені терміни надання позичок становили від 3 до 9 місяців. Як забезпечення позичок найчастіше застосовувалася застава майна, але доволі поширеним було й поручительство. Але знову ж таки, поручителі відповідали перед кредитором своїм майном. Під особисту довіру позички видавалися надзвичайно рідко.

Вкладні операції в товариствах в перші роки непу ще не набули розвитку. Це було характерно практично для всієї України. Лише в столичній Харківській губернії в 1923 р. в 27 товариствах велися вкладні операції. Однак сума внесків, як правило, була незначною – від 4 до 3000 крб на товариство. Позички при цьому видавалися під досить високі 15–18,5 % річних [6, с. 25].

На дорожнечу кредиту більше скаржилися губернії Лісостепу (Чернігівська, Полтавська області), ніж губернії Степу. Особливо дорогим кредит був для тих селянських верств, господарства яких не могли вийти за межі споживчого господарювання й мали слабкий зв'язок з ринком. У той же час навіть відносно дорогі кредити вже відкривали перспективи для економічного зростання господарств фермерського типу.

У доповіді Народного комісара землеробства І. Клименка IV з'їзду комітетів незаможних селян України зазначалося, що до 1 червня 1924 р. для потреб кредитування сільського господарства було мобілізовано «усіма шляхами, усіма правдами і неправдами» близько 16 млн крб, з них 5 млн крб мобілізовано в «Центрі» і близько 11 млн мобілізовано губерніями. Участь селянства у формуванні цих ресурсів була ще незначною. В коштах губернських товариств сільськогосподарського кредиту в цілому по Україні ця участь дорівнювала 8 % і лише в окремих губерніях вона була дещо вищою. Так, Подільська губернія мобілізувала 13 %, Катеринославська – близько 19 %, Донецька – понад 11 % коштів за рахунок селянських паїв, відносно свого основного капіталу. Решта губернських товариств селянських коштів мобілізувала значно менше.

З мобілізованих 16 млн крб близько 10 млн були спрямовані для кредитування сільськогосподарських кооперативних товариств та колективів. Решта суми пішла по центральних вертикалях. Наприклад, Центральний сільськогосподарський банк розподілив свої кредити таким чином: на робочу худобу – 1 млн 163 тис. крб, на сортовий посівний матеріал – 721 тис. крб, на спеціальні культури – 482 тис. крб, на машинопостачання – 625 тис. крб, землевпорядкування – 220 тис. крб, племінну худобу – 510 тис. крб, вогнетривке будівництво – 100 тис. крб, меліорацію – 75 тис. крб, на інші потреби – 650 тис. крб [7, с. 106].

Незважаючи на значні об'єктивні труднощі, сільськогосподарські кредитні товариства поступово налагоджували й удосконалювали свою роботу. Так, наприклад, багато було зроблено для спрощення процедури прийому й видачі вкладів. Якщо на початку роботи приймалися тільки строкові вклади, то зго-

дом у практику ввійшли вклади до запитання. Було запроваджено відкриття поточних рахунків, скорочувалися строки подачі вкладниками попередніх повідомлень про вилучення внесків тощо.

Досить яскравим свідченням загального зміцнення системи сільськогосподарського кооперативного кредиту, її популярності серед населення є дані про зростання середньої чисельності членів сільськогосподарських кредитних товариств:

- на 1 жовтня 1924 р. – 304 особи;
- на 1 лютого 1925 р. – 483 особи;
- на 1 лютого 1926 р. – 565 осіб [4, с. 136].

Як свідчать наведені вище дані, за доволі короткий для фінансової системи час пересічна кількість членів кредитних товариств зросла мало не вдвічі.

Внаслідок наполегливих зусиль, спрямованих на зміцнення системи сільськогосподарського кооперативного кредиту, загальна кількість сільськогосподарських кредитних товариств, діяльність яких координувалася Укрсільбанком (часто їх називали «сітковими»), в 1925/26 р. зросла до 1544 [8, арк. 33].

Щоправда, не можна стверджувати, що скрізь і завжди робота з організації кредитної допомоги селянству з боку державно-кооперативної мережі сільськогосподарського кредиту здійснювалася без помилок або й, гірше того, – збочень. Нерідко в організації кредитування селянських господарств, у тому числі й на місцях, мали місце серйозні недоліки. Так, селяни села Тростянець Ямпільського району Могилів-Подільської округи скаржилися в 1925 р. на те, що, коли вони в Ямпільському кредитному сільськогосподарському товаристві «просять кредит на інвентар, то дають плуга за 30 крб., а на ярмарку плуг стоїть 23 крб». Селянин Данило Онуфріїв більше ніж рік був пайщиком Ямпільського кредитного товариства, але жодного кредиту так і не отримав: «Водять за ніс, як хлопчика» [9, арк. 28].

Селяни цього ж села скаржилися, що їхній односельчанин, який був винен Ямпільському кредитному товариству гроші, замість них віддав свиню. Інший селянин, попросивши в товаристві кредит, отримав ту саму свиню. Селяни дивувалися: «Як вони це по книжках проводять?» [9, арк. 29].

У другій половині 1920-х років кооперативне кредитування вже відіграло важливу роль у машинопостачанні (включаючи дрібний інвентар) селянських господарств. Так, на ці потреби в 1926/27 господарському році було видано 13,7 млн крб кредитних коштів, а в 1927/28 році ця сума досягла вже навіть 28,7 млн крб. Це не включаючи кредити, видані з фондів боротьби з посухою, розселення тощо. В цілому ж, завдячуючи і кредитам, які значно підвищили платоспроможність селян, за ці два роки ними було закуплено сільськогосподарських машин на загальну суму 82 млн крб.

Слід, однак, зазначити, що високотоварні господарства, а отже, господарства фермерського типу могли отримати кредити на придбання машин на значно гірших умовах, ніж основна маса селянства, тому що при наданні кредитів існувало дві шкали. За першою шкалою «А» кредитувалися сільськогос-

подарські кредитні товариства, машинові товариства, різні колективні об'єднання бідняцько-середняцького складу, а також індивідуальні малоспроможні господарства. За цією шкалою завдатки були менші, а тривалість кредиту доходила до чотирьох врожаїв (тобто на чотири календарні роки).

Фермерські ж господарства могли отримати кредит лише за другою шкалою – «Б», яка призначалася спеціально для обслуговування заможних та навіть міцних середняцьких господарств. Виписані в ній умови фактично не те що полегшували, а навіть певною мірою, принаймні організаційно, ускладнювали придбання техніки міцними господарствами. Так, за цією шкалою кредит можна було отримати тільки на термін до двох врожаїв (тобто на два календарні роки). До того ж, завдаток при цьому мав становити від 10 до 50 % вартості машин [10, с. 67–68].

Така відверто дискримінаційна кредитна політика держави щодо фермерських господарств не давала їм можливості належним чином впроваджувати складну машинну техніку у виробництво. Тому не дивно, що в 1926–1928 рр. закупівля ними сільськогосподарських машин значно скоротилася.

Відповідно до того, як гальмувалося технічне оснащення фермерських господарств, гальмувалося і нарощення їх виробничих можливостей, а отже, продуктивності, а звідси й товарності, що об'єктивно йшло на шкоду країні та її народу. Адже це прямо вело до підвищення ринкових цін на основні види сільськогосподарської продукції.

Натомість, створювалися особливо сприятливі умови для придбання сільськогосподарської техніки колективними господарствами. Це підтверджується наступними даними (табл. 2 [10, с. 67–68]).

Таблиця 2

**Збут сільськогосподарських машин селянським господарствам
в 1926 – 1928 рр. (за соціальною ознакою)**

Селянські господарства	Кількість машин (%)		Вартість машин (%)	
	1926/27 р.	1927/28 р.	1926/27 р.	1927/28 р.
Бідняцькі	3,0	3,8	1,7	3,1
Підсередняцькі	11,6	20,4	8,5	18,0
Середняцькі	40,6	50,8	34,3	46,4
Надсередняцькі	30,4	19,6	35,1	23,9
Заможні	14,4	5,4	20,4	8,6
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0
Збут колективному сектору	2,9	16,5	11,7	36,1

З наведених вище даних добре видно, що фермерські, тобто надсередняцькі і заможні селянські господарства, зазнаючи утисків з боку держави, в тому числі й у сфері кредитування, змушені було значно зменшити закупівлю сільськогосподарських машин. Якщо в 1926/27 рр. на їх частку припадало 44,8 % за-

купленої техніки, то в 1927/28 р. – вже лише 25,0 %.

Такою ж спрямованою проти фермерських господарств була й кредитна політика щодо придбання ними тяглової сили – коней та волів. Спеціальне кредитування для придбання коней, знову ж таки, стосувалося лише незаможних господарств та у випадках, коли йшлося про організацію машинно-тяглових товариств і колективів по спільному обробітку землі.

На ці потреби в 1925/26 р. було виділено 2 млн крб кредитів (з них 1 млн крб довгострокових). У 1926/27 р. – лише на довгострокове кредитування було виділено 1,4 млн крб, причому в наступному 1927/28 р. на довгострокове кредитування було виділено вже 5 млн крб [10, с. 69]. Тобто, сума, виділена на потреби довгострокового кредитування виробничих потреб селянських господарств, протягом лише одного господарського року збільшилася в 3,3 рази.

Таким чином, з наведеного вище добре видно, що утворена в 1923 р. система сільськогосподарського державно-кооперативного кредитування сільського господарства в дуже стислі строки сформувала розгалужену мережу своїх низових ланок і стала вагомим чинником виробничого розвитку селянських господарств. Позички використовувалися селянами переважно на придбання робочої худоби, реманенту, поліпшеного посівного матеріалу.

Однак за своєю соціальною спрямованістю політика кредитування селянських господарств від самого початку мала практично незавуальований антифермерський характер. Дискримінаційні умови отримання кредитів виробничо активними господарствами створювали труднощі в придбанні ними техніки, худоби, насіння і тим самим негативно впливали на їх подальший розвиток.

Проте навіть у таких, винятково несприятливих умовах ті селянські господарства, які подолали критичну межу, що розділяла споживче і товарне виробництво, продемонстрували очевидну тенденцію до свого подальшого виробничо-економічного розвитку. Енергія вільної хліборобської праці, навіть оголошена жорсткими лещатами вульгарно-марксистських догматиків, які під ширмою більшовицької непохитності фактично ховали власну інтелектуальну нищість, вирвавшись на неосяжні простори українських ланів, вочевидь продемонструвала, на що здатна в праці, поєднаній з творчим господарчим пошуком, вільна людина – не просто селянин, а селянин-господар, селянин-творець достатку для себе особисто і для суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Батуринский Д. К. Сельскохозяйственный кредит в условиях социалистического строительства. К вопросу о взаимоотношении с.-х. кредита и с.-х. кооперации / Д. К. Батуринский // На аграрном фронте. – 1925. – № 4. – С. 13–23; Дідусенко А. Система сільськогосподарського кредиту на Україні (1923 – 1928 рр.) / А. Дідусенко. – Х. : Радянський селянин, 1929. – 120 с.; Івченко М. Про ефективність сільськогосподарського кредиту / М. Івченко // Вісник сільськогосподарської науки. – Х. – Вип. 2–3. – С. 22–38; Качинский В. Молодая порось фермерства в украинской степи / В. Качинский // Хозяйство Украины. – 1925. – № 6. – С. 98–106; Качинський В. На допомогу селянському господарству. Сільськогосподарський кредит на Україні / В. Качинський. – Х. :

- Червоний шлях, 1924. – 54 с.; Німчинов Т. Т. Сільськогосподарський кооперативний кредит / Т. Т. Німчинов. – Х. : Книгоспілка, 1927. – 55 с.; Подольський І. М. Сільськогосподарський кредит / І. М. Подольський. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 230 с.; Полоса А. И. Кредитование крестьянских хозяйств в доколхозной деревне (по материалам Юга Украины). 1923 – 1927 гг. / А. И. Полоса // Финансы и кредит. – 1968. – Вып. 8. – С. 77–83; Фесенко С. А. Система сільськогосподарського кредиту на Україні / С. А. Фесенко, Л. И. Цукерман – Х. : Червоний шлях, 1925. – 96 с.; Марочко В. І. Українська селянська кооперація: історико-теоретичний аспект (1861 – 1929 pp.) / В. І. Марочко. – К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. – 224 с.; Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. Центральний комітет Комуністичної партії України. 1917 – 1991 pp. Оп. 6. Д. 121. Протоколи №№ 67–101 засідань політбюро ЦК КП(б)У. 7 январа – 24 юня 1927 г. – 101 л.
  3. Государственный архив Российской Федерации. – Ф.Р 1066. Всероссийский комитет содействия сельскому хозяйству и сельскохозяйственной промышленности при ВЦИК. Оп. 2. Д. 22-А. Материалы о деятельности губернских товариществ сельскохозяйственного кредита. 20 юня 1923 г. – 14 августа 1924 г. – 256 л.
  4. Морозов А. Г. Село і гроші. Українська кредитна кооперація в добу непу / А. Г. Морозов. – Черкаси : НДІТЕХІМ, 1993. – 274 с.
  5. Основний закон про трудове землекористування // Вісті ВУЦВК. – 1929. – 14 липня.
  6. Первые шаги сільськогосподарського кредиту на Україні // Українська сільськогосподарська газета. Видання Всеукраїнського агрономічного товариства. – 1924. – Число 8 – 9. – 10 травня. – С. 24–25.
  7. Доклад Народного комиссара земледелия IV съезду незаможных селян Украины // Бюллетень Народного Комиссариата земледелия УССР. – 1924. – № 47–48. – С. 96–116.
  8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 290. Всеукраїнська рада сільськогосподарської кооперації «Сільський господар», м. Харків. Оп. 1. Спр. 63. Протоколи Правління «Сільського господаря». 11 травня – 14 листопада 1922 р. – 39 арк.
  9. Державний архів Вінницької області. Ф.Р 489. Могилів-Подільський окрвиконком. Оп. 1. Спр. 847. Матеріали з обстеження діяльності райвиконкомів, їх відділів і сільрад округи. 3 жовтня 1925 р. – 4 серпня 1926 р. – 367 арк.
  10. Два роки роботи уряду УСРР (1926/1927 – 1927/1928). Матеріали до звіту уряду Одинадцятому з'їздові рад. – Х. : Видання секретаріату ВУЦВК та управління справами РНК УСРР, 1929. – 228 с.

References

1. Baturynskyy D. K. Sel'skokhozyaystvennyy kredyt v uslovyakh sotsyalystycheskoho stroitel'stva. K voprosu o vzaymootnoshenyy s.-kh. kredyta y s.-kh. kooperatsyy / D. K. Baturynskyy // Na ahrarnom fronte. – 1925. – № 4. – S. 13–23; Didusenko A.

- Systema sil's'kohospodars'koho kredytu na Ukrayini (1923 – 1928 rr.) / A. Didusenko. – Kh. : Radyans'kyi selyanyn, 1929. – 120 s.; Ivchenko M. Pro efektyvnist' sil's'kohospodars'koho kredytu / M. Ivchenko // Visnyk sil's'kohospodars'koyi nauky. – Kh. – Vyp. 2–3. – S. 22–38; Kachynskyy V. Molodaya porosl' fermerstva v ukraïns'koy stepy / V. Kachynskyy // Khozyaystvo Ukrayni. – 1925. – № 6. – S. 98–106; Kachynskyy V. Na dopomohu selyans'komu hospodarstvu. Sil's'kohospodars'kyi kredyt na Ukrayini / V. Kachynskyy. – Kh. : Chervonyy shlyakh, 1924. – 54 s.; Nimchynov T. T. Sil's'kohospodars'kyi kooperatyvnyy kredyt / T. T. Nimchynov. – Kh. : Knyhospilka, 1927. – 55 s.; Podol's'kyi I. M. Sil's'kohospodars'kyi kredyt / I. M. Podol's'kyi. – Kh. : Knyhospilka, 1928. – 230 s.; Polosa A. Y. Kredytovayye krest'yanskykh khozyaystv v dokolkhoznoy derevne (po materyalam Yuha Ukrayny). 1923 – 1927 hh. / A. Y. Polosa // Fynansy y kredyt. – 1968. – Vyp. 8. – S. 77–83; Fesenko S. A. Systema sel'skokhozyaystvennoho kredyta na Ukrayne / S. A. Fesenko, L. Y. Tsukerman – Kh. : Chervonyy shlyakh, 1925. – 96 s.; Marochko V. I. Ukrayins'ka selyans'ka kooperatsiya: istoryko-teoretychnyy aspekt (1861 – 1929 rr.) / V. I. Marochko. – K. : M.R. Kots Publishing, 1995. – 224 s.; Morozov A. H. Selo i hroshi. Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A. H. Morozov. – Cherkasy : NDITEKhIM, 1993. – 274 s.
2. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob"yednan' Ukrayiny. – F. 1. Tsentral'nyy komitet Komunistychnoyi partiyi Ukrayiny. 1917 – 1991 rr. Op. 6. D. 121. Protokoly №№ 67-101 zasedanyy polytbyuro TsK KP(b) U. 7 yanvarya – 24 yyunya 1927 h. – 101 l.
  3. Hosudarstvennyy arkhiv Rosyyskoy Federatsyy. – F.R 1066. Vserosyyskyi komitet sodeystviya sel'skomu khozyaystvu y sel'skokhozyaystvennoy promyshlennosti pry VTsYK. Op. 2. D. 22-A. Materyaly o deyatelnosti hubernskykh tovaryshchestv sel'skokhozyaystvennoho kredyta. 20 yyunya 1923 h. – 14 avhusta 1924 h. – 256 l.
  4. Morozov A. H. Selo i hroshi. Ukrayins'ka kredytna kooperatsiya v dobu nepu / A. H. Morozov. – Cherkasy : NDITEKhIM, 1993. – 274 s.
  5. Osnovnyy zakon pro trudove zemlekorystuvannya // Visti VUTsVK. – 1929. – 14 lyunya.
  6. Pervye shahy sel'skokhozyaystvennoho kredyta na Ukrayne // Ukrayins'ka sil's'kohospodars'ka hazeta. Vydannya Vseukrayins'koho ahronomichnoho tovarystva. – 1924. – Chyso 8 – 9. – 10 travnya. – S. 24–25.
  7. Doklad Narodnoho lomys'sara yemledelyya IV sjezdu nezamozhnykh selyan Ukrayny // Byulleten' Narodnoho Komys'saryata zemledelyya USSR. – 1924. – № 47–48. – S. 96–116.
  8. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny. F. 290. Vseukrayins'ka rada sil's'kohospodars'koyi kooperatsiyi "Sil's'kyi hospodar", m. Kharkiv. Op. 1. Spr. 63. Protokoly Pravlinnya "Sil's'koho hospodarya". 11 travnya – 14 lystopada 1922 r. – 39 ark.
  9. Derzhavnyy arkhiv Vinnyts'koyi oblasti. F.R 489. Mohyliv-Podil's'kyi okryvkonkom. Op. 1. Spr. 847. Materialy z obstezhennya diyal'nosti rayvykonkomiv, yikh viddiliv i sil'rad okruhy. 3 zhovtnya 1925 r. – 4 serpnya 1926 r. – 367 ark.
  10. Dva roky roboty uryadu USRR (1926/1927 – 1927/1928). Materialy do zvituv uryadu Odynadtsyatomu z"yizdovi rad. – Kh. : Vydannya sekretariatu VUTsVK ta upravlinnya spravamy RNK USRR, 1929. – 228 s.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

В. М. Лазуренко

ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВЕННОГО КРЕДИТОВАНИЯ УКРАИНСКИХ ФЕРМЕРОВ В ПЕРИОД НЭПА

Раскрыты специфические особенности участия украинских крестьянских хозяйств фермерского типа в системе сельскохозяйственного кредитования в период новой экономической политики (1921 – 1929 гг.). Показаны особенности долгосрочного кредитования индивидуальных крестьянских хозяйств. Сосредоточено внимание на особенностях общего укрепления системы сельскохозяйственного кооперативного кредита и его популярности среди населения. Констатируется, что высокотоварные хозяйства, а следовательно, хозяйства фермерского типа могли получать кредиты на покупку машин на значительно худших условиях, чем основная масса крестьянства.

Ключевые слова: средства, кредитование, крестьянство, сельское хозяйство, сельскохозяйственный кредит, фермерство.

V. Lazurenko

THE POLICY OF STATE LENDING TO UKRAINIAN FARMERS IN THE NEP PERIOD

Specific features of the participation of Ukrainian peasant economies of farm type in the system of agricultural crediting in the period of New Economic Policy (1921 – 1929) are revealed. The characteristics of long-term lending to individual households are shown. The attention is paid to the features of general strengthening of the system of cooperative agricultural credit and its popularity among the population. It is stated that highly marketable, and consequently, farm type economies were able to obtain loans to buy cars on much worse conditions than the bulk of the peasantry.

Keywords: money, lending, farmers, agriculture, agricultural credit, farming.